

Naslov članka/article:

Vpliv in učinki Evropske unije na področju izobraževanja – 50 let pozneje

Avtor/Author:

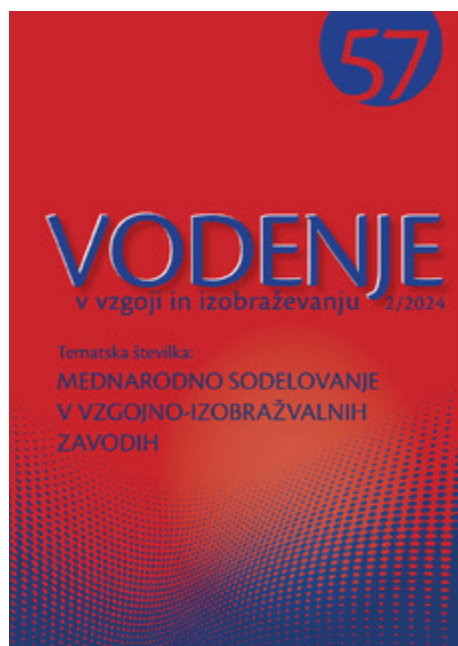
Luka Živić

DOI

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Vodenje v vzgoji in izobraževanju 56 št. 2/2024, letnik 22

ISSN 1581-8225 (tiskana izdaja)

ISSN 2630-421x (spletna izdaja)

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2024

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/vodenje-v-vzgoji-in-izobrazevanju/>

Vpliv in učinki Evropske unije na področju izobraževanja – 50 let pozneje

O avtorju

Luka Živič je svetovalec za izobraževanje, mladino in šport, Stalno predstavništvo Republike Slovenije pri EU v Bruslju.

Stališča avtorja v tem prispevku niso nujno tudi stališča organizacije, v kateri je zaposlen.

luka.zivic@gov.si

<https://doi.org/10.59132/vviz/2024/2/6-29>

Izvleček

Že več kot 50 let na ravni Evropske unije (EU) obstaja pripravljeno telo Sveta ministrov za področje izobraževanja, tj. Odbor za izobraževanje. Ta ima skupaj z Evropsko komisijo osrednjo vlogo, ko gre za oblikovanje in odločanje o politiki EU na področju izobraževanja. Vpliv in učinki EU na tem področju so mnogokrat podcenjeni, saj EU nima pristojnosti sprejemanja zavezujočih odločitev, ki bi jih države članice EU morale izvajati na nacionalni ravni. Na ravni EU se tako sprejema vrsta dokumentov in odločitev, ki imajo moč »mehke zakonodaje«, a lahko razvojno vplivajo na izboljšanje nacionalnih sistemov izobraževanja. Najbolj izpostavljen takšen primer je program Erasmus+, ki je prispeval k obogatitvi politik izobraževanja po vsej EU z odpiranjem meja, učno mobilnostjo, izmenjavo kultur in učenjem jezikov. A to ni vse, zato velja na nacionalni ravni nameniti več pozornosti temam EU na področju izobraževanja.

Ključne besede: Odbor za izobraževanje, mehka zakonodaja EU, cilji in programi EU, evropski izobraževalni prostor

The Impact and Effects of the European Union on Education – 50 Years Later

Luka Živić, Counsellor for Education, Youth, and Sport, Permanent Representation of the Republic of Slovenia to the EU in Brussels

Abstract

For more than 50 years, the Education Committee of the Council of the European Union (EU) has existed at the EU level in the area of education. Together with the European Commission, it plays a central role in shaping and making decisions regarding EU education policy. The EU's influence and impact in this field are often underestimated, as the EU does not have the authority to make binding decisions that EU Member States would have to implement at the national level. However, several documents and decisions have been adopted at the EU level that carry the power of 'soft law' and can significantly impact the improvement of national education systems. The most prominent example is Erasmus+ programme which has enriched education policies across the EU by facilitating borderless collaboration, strengthening learning mobility, and facilitating cultural exchange and language learning. Nonetheless, more attention should be paid at the national level toward EU education issues.

Keywords: Education Committee, EU soft law, EU objectives and programmes, European Education Area

1 Uvod

Letos Odbor za izobraževanje, eno od pripravljalnih teles Sveta Evropske unije (EU)¹, praznuje 50. obletnico obstoja. Gre za mejnik, neznan širši javnosti, ki ga je junija letos obeležilo belgijsko predsedstvo Svetu EU.² V tem pogledu področje oz. politika³ izobraževanja letos praznuje 50 let na ravni EU. Junija 1974 so namreč ministri za izobraževanje v okviru takratne Evropske gospodarske skupnosti, danes EU,⁴ sprejeli resolucijo Sveta in s tem politično odločitev o tesnejšem sodelovanju na področju izobraževanja,⁵ predvsem ko gre za spodbujanje tesnejših odnosov med izobraževalnimi sistemi, za zbiranje podatkov, za okrepljeno sodelovanje med visokošolskimi ustanovami, za izboljšanje možnosti za akademsko priznavanje diplom in študijskih obdobj, za spodbujanje prostega gibanja in mobilnosti ter za zagotavljanje enakih možnosti za prost dostop do vseh oblik izobraževanja.

A pričujoči prispevek se ne posveča nastanku EU z vidika politike izobraževanja, temveč ocenjuje vpliv in učinke EU na politiko izobraževanja na nacionalni ravni, tudi z vidika aktivnosti in izkušenj slovenskega predsedstva Svetu EU v drugi polovici leta 2021. V ta namen bom najprej predstavil pravno podlago in institucionalni okvir za sodelovanje na področju izobraževanja na ravni EU, nato pa orisal temeljne okvire sodelovanja in politične cilje. Pomemben del tega je tudi vpliv drugih politik na izobraževanje, predvsem politik zaposlovanja in notranjega trga, v zadnjem času pa tudi digitalizacije. Ključni del prispevka je ocena vpliva in učinkov sodelovanja na področju izobraževanja na ravni EU z vidika doseganja ciljev EU s strani držav članic, vključno s Slovenijo, pa tudi ocena, kaj vključevanje v programe EU, npr. Erasmus+, prinaša posamičnim sektorjem izobraževanja, šolam kot takim, učecim se in učiteljem. Navezal se bom tudi na izkušnjo slovenskega predsedstva Svetu EU iz druge polovice leta 2021, ko je Slovenija izbrala prednostne naloge na ravni EU za področje izobraževanja ter jih tudi uspešno izvedla, npr. nov evropski program za izobraževanje odraslih

1 Svet EU ali Svet ministrov (tudi Svet) je ena od sedmih institucij EU. Predstavlja države članice, na najvišji ravni pa zaseda na ravni ministrov in ministric, pristojnih za določeno področje, npr. izobraževanje, zaposlovanje, notranji trg itd. (13. člen Pogodbe o delovanju EU – PDEU). Odbor za izobraževanje je pripravljalo telo Sveta ministrov za izobraževanje, kar pomeni, da na delovni ravni usklajuje poznejše dokončne odločitve ministrov in ministric za izobraževanje iz vseh držav članic EU. Več na: <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/>

2 Glej: <https://belgian-presidency.consilium.europa.eu/en/events/50th-anniversary-of-the-education-committee/>

3 Politika v smislu javne politike (ang. »policy« oz. »policies«), npr. izobraževalna politika.

4 EU se je v današnjo obliko integracije preoblikovala na temelju več skupnosti iz 50. let prejšnjega stoletja, tj. Evropske skupnosti za premog in jeklo, Evropske gospodarske skupnosti in Evropske skupnosti za jedrsko energijo, pozneje tudi Evropske skupnosti. Danes je EU samostojna pravna oseba (47. člen Pogodbe o EU – PEU).

5 Resolucija ministrov za izobraževanje, ki so se sestali v okviru Sveta, 6. junija 1974, glede sodelovanja na področju izobraževanja. *Uradni list* C 098, 20. 8. 1974 P. 0002 – 0002. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX%3A41974X0820%3AEN%3AHTML>

2021–2030, ki je prispeval k veliki mobilizaciji tako nacionalne kot evropske strokovne javnosti ter s tem pozitivno vplival na sektor izobraževanja odraslih, tudi v Sloveniji. V zaključku bom povzel zapisano in poskušal oceniti, ali je razvojni potencial čezmejnega sodelovanja, kot to velja v okviru EU, dosežen z vplivom in učinki EU na nacionalne aktivnosti na področju izobraževanja.

2 Evropska unija in politika izobraževanja

2.1 Pravna podlaga

Pravna podlaga za področje izobraževanja je t. i. Lizbonska pogodba, podpisana 13. decembra 2007 v Lizboni, velja pa od 1. decembra 2009. V resnici Lizbonsko pogodbo sestavljata dve pogodbi, tj. Pogodba o EU (PEU)⁶ in Pogodba o delovanju EU (PDEU)⁷. Poleg pravne podlage je za ukrepanje na ravni EU pomembno tudi načelo prenosa pristojnosti, ki določa, v obliki pravnih aktov, okvir ukrepanja na ravni EU, kar velja tudi za področje izobraževanja. V tem pogledu je za izhodiščno razumevanje pomembno poznati 2. in 6. člen PDEU, pri čemer prvi določa kategorije pristojnosti EU, tj. izključno, deljeno in podporno, drugi pa natančneje opredeli področja, za katera velja podporna pristojnost EU, med katere spada tudi politika izobraževanja. Na področju izobraževanja je še posebej pomembno načelo subsidiarnosti, ki ga opredeljuje 5. člen PEU, skladno s katerim EU ukrepa le »v kolikor države članice ciljev predlaganih ukrepov ne morejo zadovoljivo doseči na nacionalni, regionalni ali lokalni ravni, temveč se zaradi obsega ali učinkov predlaganih ukrepov lažje dosežejo na ravni Unije«.

Natančno vsebino podporne pristojnosti EU na področju izobraževanja določata 165. in 166. člen PDEU. EU na tej podlagi krepi evropsko razsežnost izobraževanja, ki sicer kot taka ostaja v izključni nacionalni pristojnosti, še posebej kar se tiče odgovornosti držav članic za vsebino poučevanja, organizacijo izobraževalnih sistemov (tudi sistemov poklicnega usposabljanja) ter kulturno in jezikovno raznolikost. Po drugi strani EU na podlagi spodbujevalnih ukrepov pa tudi priporočil Sveta⁸ krepi poučevanje jezikov držav

6 Pogodba o EU (PEU). (2007). Prečiščena različica Pogodbe o Evropski uniji, *Uradni list* C 326, 26/10/2012 str. 0001 – 0390. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012M/TXT>.

7 Pogodba o delovanju EU (PDEU). (2007). Prečiščena različica Pogodbe o delovanju Evropske unije, *Uradni list* C 326, 26/10/2012 str. 0001 – 0390. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT>.

8 Glej člen 165(4) PDEU.

članic, spodbuja mobilnost študentov in profesorjev, tudi s spodbujanjem akademskega priznavanja diplom in študijskih obdobij, pospešuje sodelovanje izobraževalnih ustanov, omogoča izmenjave informacij in izkušenj ter tudi spodbuja razvoj izobraževanja na daljavo. 165. in 166. člen PDEU določata tudi uporabo rednega zakonodajnega postopka na ravni EU, in sicer v primeru (spodbujevalnih) ukrepov, takšen primer je npr. program Erasmus+, a hkrati izključujeta »kakršno koli usklajevanje zakonov in drugih predpisov držav članic«. To pomeni, da, razen za spodbujevalne ukrepe, zakonodaje EU na področju izobraževanja in s tem harmonizacije (usklajevanja) nacionalnih zakonodaj ni, lahko pa »Svet sprejme priporočila, o katerih odloča na predlog Komisije«. Čeprav ne gre za zavezujočo zakonodajo EU v primeru priporočil, imajo ta lahko tudi pravne učinke.⁹

Ukrepanje na ravni EU na področju izobraževanja tako v splošnem temelji na t. i. »mehki zakonodaji« oz. »mehkem pravu«, ¹⁰ ki ne vpliva zavezujoče na nacionalno raven, lahko pa ima razvojne učinke za izboljšanje nacionalnih sistemov izobraževanja. Gre za del t. i. odprte metode koordinacije, katere »namen je širjenje najboljših praks in večje zblíževanje pri ključnih ciljih EU« (Mikulec in Krašovec, 2017, str. 70). V tem pogledu različna priporočila, resolucije in drugi dokumenti, sprejeti na ravni EU, pa tudi vzajemno učenje kot tako omogočajo državam članicam EU, da oblikujejo svoje izobraževalne politike skladno s cilji EU (Alexiadou, 2014; Rasmussen, 2014). S tem prihaja tudi do t. i. »evropeizacije izobraževanja«, ki pa je nikakor ne gre razumeti zgolj kot enosmerni proces, saj ne poteka samo od zgoraj navzdol, ampak gre za večsmerni proces, saj vključuje prenos politik držav članic na raven EU ter izmenjavo teh politik med različnimi omrežji v Evropi (Klatt, 2014). Še več, pri usklajevanju stališč Slovenije na ravni EU, predvsem v okviru Sveta EU, a tudi prek Evropske komisije (EK) na strokovni ravni, poteka dnevno sodelovanje z ministrstvi, zato torej ne moremo trditi, da gre za podrejanje odločanju na ravni EU, saj obstajajo vse možnosti za soustvarjanje politik, kar bom v nadaljevanju poskušal prikazati na primeru slovenskega predsedstva Svetu EU v letu 2021.

⁹ V primeru *Grimaldi* (C-322/88, odst. 18) iz leta 1989 je Sodišče EU odločilo, da »ni mogoče šteti, da priporočila sploh nimajo pravnega učinka«, zato jih morajo nacionalna sodišča upoštevati pri odločanju o sporih, ki so jim predloženi, zlasti kadar pojasnjujejo razlago nacionalnih ukrepov, sprejetih za njihovo izvajanje, ali kadar so namenjena dopolnjevanju zavezujočih določb.

¹⁰ Angl. *soft law*. Več o pravnih učinkih mehkega prava oz. zakonodaje EU v Láncoš idr. (2023).

2.2 Institucionalni okvir

PEU, kot ena od dveh temeljnih pogodb EU, ki sestavljata t. i. Lizbonsko pogodbo, v 13. členu določa sedem institucij EU, ki predstavljajo institucionalni okvir EU za uresničevanje ciljev EU, tudi na področju izobraževanja. Med njimi izpostavljam štiri institucije EU, ki bodisi posredno bodisi neposredno vplivajo na oblikovanje politike izobraževanja na ravni EU. Na najvišji politični ravni je Evropski svet tisti, ki določa splošne politične usmeritve in prednostne naloge EU, sestavljajo ga predsedniki vlad in držav članic EU ter predsednik/-ca EK, pri čemer zasedanja vodi predsednik/-ca, ki je imenovan/-a za mandat dveh let in pol z možnostjo enkratnega podaljšanja (15. člen PEU). Pravna podlaga na ravni EU za politiko izobraževanja sicer ne določa posebne vloge Evropskega sveta, vendar Evropski svet sprejema pomembne politične usmeritve za EU, ki lahko pomembno vplivajo tudi na področje izobraževanja. Temu bom nekaj več pozornosti namenil v nadaljevanju.

Svet EU (tudi Svet ministrov, kot že omenjeno) skupaj z Evropskim parlamentom (EP) opravlja ključno zakonodajno funkcijo in sprejema tako nezavezujoče kot tudi zavezujoče odločitve na ravni EU (16. člen PEU). Svet EU sestavljajo ministri/-ce vlad držav članic EU glede na področje, ki ga pokrivajo, kar pomeni, da zastopajo interese svojih držav, v tem okviru pa se skupaj sestajajo glede na posamična področja. Skupaj ima Svet EU deset različnih sestav, ena od teh je tudi sestava »EYCS« (ang. *Education, Youth, Culture and Sport*), katere del je tudi področje izobraževanja. Svet EU vodijo države članice EU po vnaprej dogovorjenem vrstnem redu v šestmesečnih obdobjih oz. rotirajočih predsedstvih,¹¹ pri čemer tudi tri države članice EU po navadi skupaj pripravijo program in prednostna področja v 1,5-letnem obdobju.

Vse delo Sveta EU pripravlja oziroma usklajuje Odbor stalnih predstavnikov (fr. *Coreper – Comité des représentants permanents*). Tega sestavljajo stalni predstavniki držav članic EU, ki delujejo v Bruslju, oz. njihovi namestniki, ki se sestajajo v okviru t. i. »Coreper I«, med področja katerega spada tudi izobraževanje. Odbor stalnih predstavnikov oz. Coreper obravnava in skuša pred zasedanjem Sveta EU doseči dogovor in uskladitev stališč vseh držav članic EU in EK, če so ta neusklajena na podlagi razprav v pripravljalnih telesih Sveta EU, tj. v delovnih skupinah in odborih, kot je npr. že omenjeni Odbor za izobraževanje. Pod okriljem celotnega Coreper deluje približno 150 delovnih skupin in odborov v sestavi predstavnikov držav članic EU

11 Glej trenutno veljavni red do leta 2030: <https://www.consilium.europa.eu/media/56627/presidencies-until-2030.pdf>

bodisi s stalnih predstavništev v Bruslju¹² bodisi z ministrstev iz držav članic EU. Kot sem omenil v uvodu, je za področje izobraževanja Odbor za izobraževanje tisto primarno pripravljalno telo znotraj Sveta EU, ki obravnava tematike s področja izobraževanja na ravni EU.¹³

Kot sem že omenil, Svet EU opravlja zakonodajno funkcijo skupaj z EP. Z Lizbonsko pogodbo se je moč EP v zakonodajnem postopku na ravni EU močno okrepila, saj si skupaj s Svetom EU deli nalogo sprejemanja zakonodaje EU in tudi sprejemanja proračuna EU (14. člen PEU). Delo EP je organizirano v obliki stalnih odborov, s področjem izobraževanja pa se ukvarja Odbor za kulturo in izobraževanje (*Culture and Education Committee* – *CULT*), katerega članica iz Slovenije je trenutno Zala Tomašič, v mandatu 2019–2024 pa sta bila člana Milan Zver in Irena Joveva. Ker ima EP torej zakonodajno funkcijo skupaj s Svetom EU, to pomeni, da se programi EU, kot je Erasmus+, sprejemajo s končno skupno odločitvijo predstavnikov držav članic EU (Svet EU oz. Svet ministrov) in poslancev v EP.

Eno od ključnih vlog v institucionalnem okviru EU ima zagotovo tudi EK. Ta zastopa interese EU kot celote in je edina odgovorna za pripravo predlogov nove zakonodaje EU, prav tako pa izvaja odločitve EP in Sveta EU ter je t. i. »varuh pogodb EU« (17. člen PEU). EK sestavlja 27 članov oz. komisarjev/-k, ki jih predlagajo vlade držav članic EU v dogovoru s predsednikom/-co EK, pri tem pa morajo ločeno tudi uspešno opraviti zaslišanje v EP ter biti skupaj kot celota potrjeni na plenarnem zasedanju EP. Za področje izobraževanja je bila v mandatu 2019–2024 najprej pristojna komisarja Mariya Gabriel iz Bolgarije, ki jo je za kratek čas ob koncu mandata nadomestila Iliana Ivanova, prav tako iz Bolgarije.¹⁴ Osrednja služba znotraj EK za področje izobraževanja je Generalni direktorat za izobraževanje in kulturo (*DG EAC – Education and Culture*), ki je zadolžen za oblikovanje in tudi izvajanje politik EU na področjih izobraževanja, mladine, kulture in športa. EK oz. DG EAC ima pomembno vlogo pri izvajanju programov EU, v ta namen v okviru t. i. »komitoloških odborov«¹⁵ skupaj z državami članicami EU sprejema letne delovne načrte, npr. za program Erasmus+, prav tako pa pripravlja vsebinske podlage za predloge zakonodajnih in tudi nezakonodajnih aktov EU (npr. za že omenjena priporočila Sveta).

12 Slovenija ima v Bruslju prek diplomatsko-konzularne mreže vzpostavljeno Stalno predstavništvo pri EU (SPBR), ki ga sestavljajo predstavniki/-ce vseh resornih ministrstev (podobno velja za vse druge države članice EU). Več o SPBR na: <https://www.gov.si/predstavnistva/stalno-predstavništvo-pri-evropski-uniji-bruselj/>

13 Seznam vseh pripravljalnih teles Sveta EU je dosegljiv na: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16975-2023-INIT/en/pdf>

14 V času pisanja tega članka še ni bilo dokončno znano, kateri/-a evropski/-a komisar/-ka bo v obdobju 2024–2029 prevzel/-a področje izobraževanja.

15 Več o t. i. »komitologiji« na: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/comitology.html>

Ne nazadnje velja omeniti še akterje na nacionalni ravni, ki so bodisi neposredno bodisi posredno vključeni v oblikovanje politik in odločanje o njih na področju izobraževanja na ravni EU. Za redno dnevno sodelovanje in zastopanje stališč Slovenije v okviru Odbora za izobraževanje kot pripravljalnega telesa Sveta EU sta ključni Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje ter Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije. Prvo je odgovorno za usklajevanje stališč Slovenije do večine področij t. i. izobraževalne vertikale, vključno z izobraževanjem odraslih, medtem ko je drugo pristojno za področje visokega šolstva. Z obema ministrstvoma poteka dnevni dialog za ustrezno zastopanje stališč Slovenije v okviru Odbora za izobraževanje. Za ustrezno strokovno podlago pri usklajevanju stališč se ministrstvi posvetujeta z javnimi zavodi in agencijami v Sloveniji, ki delujejo na področju izobraževanja, npr. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Pedagoški inštitut in Nacionalna agencija Republike Slovenije za kakovost v visokem šolstvu (NAKVIS). Ko gre za vprašanja v zvezi s programom Erasmus+, drugimi programi mobilnosti in tudi mednarodnim sodelovanjem v splošnem, pa je Center Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja (CMEPIUS) tista ustanova, ki nudi ustrezno podlago in podporo. Prav tako je CMEPIUS s strani EK akreditiran kot center za izvajanje nalog nacionalne agencije programa Erasmus+. ¹⁶ Vsi ti javni zavodi in agencije tudi same sodelujejo v okviru različnih evropskih in mednarodnih mrež ali pa v projektih programa Erasmus+. ¹⁷

2.3 Evropski izobraževalni prostor – strategije, cilji in programi EU

Prej omenjene institucije EU, pa tudi posvetovalna telesa in agencije EU ¹⁸ ter organi na nacionalni ravni, prispevajo k zasledovanju ciljev EU, ki jih predlaga EK, politično pa potrdi, po razpravah znotraj Odbora za izobraževanje, Svet ministrov oz. Svet EU. Končno oblikovanje in pa odločitev o politiki izobraževanja na ravni EU je torej sprejeta po razpravah v okviru Odbora za izobraževanje, politično potrditev pa sprejme Svet EU ministrov za izobraževanje, ki se sestaja dva- do trikrat letno.

Dandanes delovanje na ravni EU sledi viziji uresničitve evropskega izobraževalnega prostora, ki je bila podana na Socialnem vrhu v Göteborgu

¹⁶ Več na: <https://www.cmeplus.si/o-nas/dokumenti-centra/>

¹⁷ Glej npr. <https://www.zrss.si/kategorija/projekti/mednarodni-projekti/>

¹⁸ Mednje spadajo npr. Evropski ekonomsko-socialni odbor in Odbor regij ter Izvršna agencija EK za izobraževanje in kulturo (EACEA).

novembra 2017 s strani EK, kot prispevka k zasedanju na ravni voditeljev, tj. predsednikov vlad in držav članic EU.¹⁹ EK je namreč objavila *Sporočilo*,²⁰ da bi spodbudila razpravo voditeljev o prihodnosti izobraževanja, pri tem pa opredelila svojo vizijo o evropskem izobraževalnem prostoru do leta 2025, izhajajoč iz treh glavnih sklopov – čezmejne mobilnosti, vlaganja v ljudi in njihovo izobraževanje ter krepitve evropske identitete. Čeprav voditelji EU v sklepih Evropskega sveta mesec dni kasneje, tj. decembra 2017²¹, niso posebej poudarili uresničevanja evropskega izobraževalnega prostora, pa so pozvali k povečanju mobilnosti, tudi z okrepljenim, vključujočim in razširjenim programom Erasmus+, k nastanku približno dvajsetih »evropskih univerz«, izboljšanju učenja jezikov ter tudi k spodbujanju sodelovanja držav članic pri vzajemnem priznavanju visokošolskega izobraževanja in srednješolskih diplom. Pomembnost odločitve Evropskega sveta iz decembra 2017, da se na področju izobraževanja na ravni EU okrepijo določene aktivnosti, je bila velika, saj je temu sledila vrsta ukrepov, npr. povečan proračun Erasmus+ pa tudi ločeni sklepi Sveta o prizadevanjih za uresničitev vizije evropskega izobraževalnega prostora.²²

Osrednji okvir za usklajene aktivnosti, ukrepe in tudi cilje EU predstavlja t. i. Strateški okvir za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju pri uresničevanju evropskega izobraževalnega prostora (Strateški okvir EU za izobraževanje).²³ Ta med drugim določa uresničitev in nadaljnji razvoj evropskega izobraževalnega prostora do leta 2030 kot glavni politični cilj, ki zajema pet strateških prednostnih nalog in prednostnih področij, tj. izboljšanje kakovosti, pravičnosti, vključenosti in vsesplošnega uspeha pri izobraževanju in usposabljanju, vsesplošno uresničevanje načela vseživljenjskega učenja in mobilnosti, krepitev kompetenc in motivacije za poklice v izobraževanju, krepitev evropskega terciarnega izobraževanja in podpiranje zelenega in digitalnega prehoda v izobraževanju in usposabljanju. Posebej velja poudariti, da Strateški okvir EU za izobraževanje, na temelju reso-

19 Glej: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2017/11/17/>

20 Evropska komisija. (2017). *Sporočilo EK – Krepitev evropske identitete s pomočjo izobraževanja in kulture Prispevek Evropske komisije k srečanju voditeljev v Göteborgu*, 17. november 2017. COM/2017/0673 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=celex%3A52017DC0673>

21 Evropski svet. (2017). *Sklepi z dne 14. decembra 2017*, EUCO 19/1/17 REV 1. <https://www.consilium.europa.eu/media/32204/14-final-conclusions-rev1-en.pdf>

22 Svet EU. (2018). *Sklepi Sveta o prizadevanjih za uresničitev vizije evropskega izobraževalnega prostora*, ST/9012/2018/INIT, IO C 195, 7. junij 2018, str. 7–12. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:52018XG0607\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:52018XG0607(01))

23 Svet EU. (2021). *Resolucija Sveta o strateškem okviru za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju pri uresničevanju evropskega izobraževalnega prostora in širše (2021–2030)*, *Uradni list* 2021/C 66/01, 26. februar 2021. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G0226\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G0226(01))

lucije Sveta, sprejete v času portugalskega predsedstva Svetu EU februarja 2021, določa tudi cilje na ravni EU, tj. referenčne ravni povprečne evropske uspešnosti v izobraževanju in usposabljanju s ciljem spremljanja napredka in prepoznavanja izzivov s sistematičnim zbiranjem in analizo primerljivih podatkov, in sicer:

1. delež petnajstletnikov z nizkimi dosežki pri bralni, matematični in naravoslovni pismenosti bi do leta 2030 moral biti manjši od 15 %,
2. delež osmošolcev z nizkimi dosežki pri računalniški in informacijski pismenosti bi do leta 2030 moral biti manjši od 15 %,
3. v predšolsko vzgojo in varstvo bi do leta 2030 morale biti vključenih vsaj 96 % otrok med tretjim letom starosti in šoloobvezno starostjo,
4. delež mladih, ki zgodaj opustijo izobraževanje in usposabljanje, bi moral biti do leta 2030 pod 9 %,
5. do leta 2030 bi terciarno izobrazbo morale imeti vsaj 45 % prebivalstva v starosti od 25 do 34 let,
6. do leta 2025 bi morale vsaj 60 % diplomantov iz poklicnega in strokovnega izobraževanja in usposabljanja med poklicnim izobraževanjem in usposabljanjem sodelovati v učenju z delom in
7. do leta 2025 bi morale biti vključenih v izobraževanje v zadnjih 12 mesecih vsaj 47 % odraslih v starosti od 25 do 64 let.

Zadevni cilji so skupni vsem državam članicam EU, kar pomeni, da jih zasledujejo skupaj, v praksi pa tudi vsaka država zase. Države članice cilje EU uresničujejo prek nacionalnih aktivnosti in reform ter tudi prek programov EU, npr. Erasmus+. Prvi program z imenom Erasmus (brez +) je bil sprejet leta 1987, Slovenija pa se je leta 1999 vključila v programe prve generacije Socrates (izobraževanje), Leonardo da Vinci (poklicno in strokovno izobraževanje in usposabljanje) in Mladi za Evropo (mladina). Danes je program Erasmus+ (+ ponazarja združitev vseh prejšnjih ločenih programov v enega) najprepoznavnejši program EU, vključuje pa aktivnosti na področjih izobraževanja, vključno z visokim šolstvom, usposabljanja, tudi neformalno in priložnostno učenje, mladino in tudi šport. V trenutnem večletnem finančnem okviru EU za obdobje 2021–2027 je v okviru zadevnega programa namenjenih skoraj enkrat več sredstev, kot je to veljalo za prejšnji program v obdobju 2014–2020.

Na temelju političnih zavez iz prej omenjenega Socialnega vrha v Göteborgu novembra 2017, sklepov Evropskega sveta iz decembra 2017 ter kasnejših dokumentov Sveta EU in EK je bila v času nemškega predsedstva Svetu EU decembra 2020 sprejeta pravna podlaga za danes veljavni program

Erasmus+. ²⁴ Program je bolj vključujoč, z novimi ukrepi in aktivnostmi ter z okrepljeno politično razsežnostjo prispeva k uresničitvi evropskega izobraževalnega prostora. Omeniti velja tudi program Evropska solidarnostna enota, ²⁵ ki je bil prav tako sprejet v času nemškega predsedstva Svetu EU v drugi polovici 2020 – gre za nadaljevanje programa iz obdobja 2018–2020, ki je bil pred tem v večjem delu del programa Erasmus+ kot evropska prostovoljska služba, v manjšem delu pa kot pobuda Prostovoljci EU za humanitarno pomoč. ²⁶ Z obdobjem 2021–2027 je program v celoti združen v enega, da bi na enem mestu ponudil solidarnostne projekte mladih v starosti 18–35 let. Program uvaja dva splošna sklopa ukrepov (2. člen), in sicer »sodelovanje mladih v solidarnostnih aktivnostih« in »sodelovanje mladih v solidarnostnih aktivnostih, povezanih s humanitarno pomočjo« (Evropska prostovoljska enota za humanitarno pomoč), bolj usmerjeno pa aktivnosti prostovoljstva, solidarnostne projekte, aktivnosti mreženja in ukrepe za zagotavljanje kakovosti ter podporne ukrepe.

Vse omenjene strategije, cilji in programi EU usmerjajo aktivnosti in ukrepe na ravni EU v vizijo uresničitve evropskega izobraževalnega prostora, tj. prostora brez ovir za študij, življenje in delo po vsej EU. Te aktivnosti pa se prelivajo tudi na nacionalno raven, saj raven EU enostavno ne obstaja brez nacionalne ravni. Zato je potrebna ustrezna ocena vpliva in učinkov EU na nacionalno raven politike izobraževanja, kar bom storil v naslednjem poglavju, v prihajajočem podpoglavju pa velja omeniti še vpliv drugih politik EU na izobraževanje, kot so npr. zaposlovanje, digitalizacija in notranji trg EU.

2.4 Vpliv drugih politik EU

Leta 2017 je bil, na že prej omenjenem Socialnem vrhu v Göteborgu, proglašen t. i. evropski steber socialnih pravic, ki vključuje 20 načel za usmerjanje aktivnosti in ukrepov EU za močno socialno Evropo. ²⁷ Pozneje, natančneje aprila 2021, je bil sprejet še akcijski načrt za evropski steber socialnih pravic,

²⁴ Uredba (EU) 2021/817 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. maja 2021 o vzpostavitvi programa Erasmus+, programa Unije za izobraževanje in usposabljanje, mladino ter šport, PE/32/2021/INIT, *Uradni list* L 189, 28. maj 2021, str. 1–33. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/817/>

²⁵ Uredba EU (EU) 2021/888 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. maja 2021 o vzpostavitvi programa Evropska solidarnostna enota. PE/30/2021/INIT, *Uradni list* L 202, 8. junij 2021, str. 32–54. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021R0888>

²⁶ Uredba (EU) št. 375/2014 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 3. aprila 2014 o ustanovitvi Evropske prostovoljske enote za humanitarno pomoč. *Uradni list* L 122, 24. april 2014, str. 1–17. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014R0375>

²⁷ Evropski steber socialnih pravic. (2017). *Sporočilo EK – Vzpostavitev evropskega stebra socialnih pravic*. SWD(2017) 200 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC0250>

ki vključuje tri cilje EU, eden od teh pa zadeva tudi področje izobraževanja. Gre za cilj vključenosti odraslih v ukrepe izobraževanja in učenja odraslih, saj je bila sprejeta odločitev, da naj bo vsaj 60 % odrasle populacije v starosti 25–64 let vključene v ukrepe izobraževanja in učenja odraslih do leta 2030. Spremljanje ukrepov in aktivnosti držav članic EU ter s tem doseganja na ravni EU zastavljenih ciljev poteka prek t. i. procesa evropski semester. To je ključni cikel letnega usklajevanja gospodarskih, zaposlovalnih in socialnih politik na ravni EU, ki zadeva tudi izobraževanje. Na podlagi na letni ravni sprejetih priporočil Sveta EU (na predlog EK) so sprejeta posebna priporočila za vsako državo članico EU, ki so usmerjena v oblikovanje in izvajanje reform na nacionalni ravni, da bi sprejeli cilje na ravni EU. Četudi gre za nezavezujoče akte, sprejete na ravni EU s strani Sveta EU, je povezava s koriščenjem sredstev EU, npr. iz kohezijske politike EU, tisti »korenček« (in tudi »palica«) za oblikovanje in izvajanje reform na nacionalni ravni.²⁸

Vpliv drugih politik EU na področje izobraževanja pa se s tem še ne konča. Najprej velja omeniti digitalizacijo, kjer so prizadevanja na ravni EU za krepitev digitalnih spretnosti in kompetenc, obravnava vpliva umetne inteligence v izobraževanju, vzpostavitev ustrezne infrastrukture za digitalno izobraževanje pa tudi uvajanje vsebin računalništva in informatike v učne kurikule okrepljena do te mere, da je bila decembra 2022 sprejeta zavezujoča odločitev²⁹ na ravni EU, ki vzpostavlja program politike »Digitalno desetletje do leta 2030«. Ta vključuje tudi več ciljev EU, med drugim tudi s področja izobraževanja, in sicer, da bi imelo najmanj 80 % ljudi starih od 16 do 74 let vsaj osnovne digitalne spretnosti ter da bi bilo vsaj 20 milijonov strokovnjakov za informacijsko in komunikacijsko tehnologijo (IKT) zaposlenih v EU. Novembra 2023 so ministri in ministrice držav članic EU v okviru Sveta EU sprejeli tudi dve priporočili Sveta o digitalnem izobraževanju, spretnostih in kompetencah,³⁰ ki podajata več konkretnih priporočil za krepitev digitalnega izobraževanja na nacionalnih ravneh v državah članicah EU.³¹

28 Več na <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/european-semester.html#:~:text=The%20European%20semester%20is%20an,policy%20decisions%20at%20national%20level>.

29 Sklep (EU) 2022/2481 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. decembra 2022 o vzpostavitvi programa politike Digitalno desetletje do leta 2030. PE/50/2022/REV/1. *Uradni list* L 323, 19. december 2022, str. 4–26. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=celex%3A32022D2481>

30 Priporočilo Sveta z dne 23. novembra 2023 o izboljšanju zagotavljanja digitalnih spretnosti in kompetenc v izobraževanju in usposabljanju. ST/15740/2023/INIT. *Uradni list* C, C/2024/1030. <https://eur-lex.europa.eu/eli/C/2024/1030/oj>; Priporočilo Sveta z dne 23. novembra 2023 o ključnih omogočitvenih dejavnikih uspešnega digitalnega izobraževanja in usposabljanja. *Uradni list* C, C/2024/1115. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=OJ:C_202401115

31 Omeniti velja tudi Akcijski načrt za digitalno izobraževanje, ki ga je sprejela EK: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/digital-education-action-plan-2021-2027.html>

V zadnjem obdobju postaja področje izobraževanja tudi del razprav v okviru notranjega trga in konkurenčnosti EU. V tem pogledu velja izpostaviti predvsem dve letošnji poročili nekdanjih italijanskih predsednikov vlad Enrica Lette in Maria Draghija. Prvi v svojem poročilu o prihodnosti notranjega trga³² posebno pozornost namenja t. i. peti svoboščini,³³ tj. prostemu pretoku raziskav, inovacij in izobraževanja, v okviru slednjega predvsem prek vizije uresničitve evropskega izobraževalnega prostora, oblikovanja evropske diplome na vseh ravneh visokošolskega izobraževanja, učne mobilnosti tako v visokošolskem kot tudi srednješolskem izobraževanju in nadaljnjega razvijanja pobude zavezništev evropskih univerz. Podobno, čeprav z večjim poudarkom na povezovanju s trgom dela in razvoju ustreznih spretnosti za delo, poudarja tudi poročilo o konkurenčnosti EU Maria Draghija,³⁴ v katerem ta poziva k ogromnim investicijam, ki so potrebne, da bi EU prehitela ali pa vsaj ustrezno dosegla ravni gospodarskega razvoja in inovativnosti v ZDA in na Kitajskem. Omeniti sicer velja, da za področje izobraževanja vse te navedene pobude niso nove, kot smo ugotovili v zgornjih vrsticah v zvezi s politiko izobraževanja na ravni EU, čeprav navezava na notranji trg in konkurenčnost odpira razsežnosti stopnjevanja prizadevanj na ravni EU, da bi se hitreje odpravile obstoječe ovire pri izobraževanju in študiju v drugi državi članici EU ter da bi s tem uresničili vizijo evropskega izobraževalnega prostora.

3 Vpliv in učinki EU na nacionalno raven izobraževanja

Pri spopadanju s trenutnimi izzivi družbe, npr. avtomatizacija in digitalna preobrazba, politična polarizacija in populizem ter naraščajoča skrb glede neenakosti, je izobraževanje poudarjeno kot ključna komponenta ne samo za gospodarsko blaginjo posameznikov in družbe, ampak tudi za družbeno kohezijo kot tako. Raziskave podpirajo ta stališča in kažejo, da izobraževalni dosežki učencev in učenk, merjeni npr. v okviru raziskave PISA (angl.

32 Letta, E. (2024). *Much more than a market*. April 2024. <https://www.consilium.europa.eu/media/ny3j24sm/much-more-than-a-market-report-by-enrico-letta.pdf>

33 Gre za koncept, ki je bil pomembna prioriteta že v času evropskega komisarja iz Slovenije Janeza Potočnika, ko je bil pristojen za raziskave in inovacije. Več na: <https://cordis.europa.eu/article/id/27454-make-knowledge-a-fifth-community-freedom-says-potocnik-at-green-paper-launch>

34 Draghi, M. (2024). *The future of European competitiveness*. September 2024. https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en#paragraph_47059

Programme for International Student Assessment),³⁵ predstavljajo temelj za spretnosti in kompetence posameznikov v prihodnje, kar spodbuja dolgoročno gospodarsko rast in prihodnjo gospodarsko blaginjo (Hanushek in Woessmann, 2015a). Ko gre za vpliv in učinke EU na politiko izobraževanja, je govora tudi o t. i. evropeizaciji izobraževanja, ki sem jo že omenil, s katero se poudarja, da države članice EU svojih izobraževalnih politik ne razvijajo več povsem avtonomno, ampak da je upravljanje v izobraževanju razpršeno med partnerstva in globalno-lokalna omrežja med različnimi državami ter mednarodnimi in nevladnimi organizacijami, kakor tudi EU (Mikulec, 2017, v Alexiadou, 2014).

3.1 Vpliv in učinki ciljev EU s področja izobraževanja

V analizi trenutnih ciljev EU na področju izobraževanja na podlagi prej omenjenega Strateškega okvira EU za izobraževanje³⁶ velja najprej izpostaviti prvi cilj EU, ki se navezuje na raziskavo PISA, tj. da bi do leta 2030 moral biti delež petnajstletnikov z nizkimi dosežki pri bralni, matematični in naravoslovni pismenosti manjši od 15 %. V splošnem EU zaostaja za tem ciljem, kar potrjujejo tudi nedavni rezultati raziskave PISA 2022, ki so bili objavljeni decembra 2023, saj kažejo ponovno nazadovanje za EU kot celoto v primerjavi s prejšnjimi raziskavami. Vsi ti učenci z nizkimi dosežki nimajo osnovnih spretnosti, ki so potrebne za sodelovanje v sodobnih družbah (Evropska komisija, 2024a, str. 10). Pri matematični pismenosti stopnja slabših dosežkov za celotno EU tako znaša 29,5 %, kar je močno nad ciljem 15 %, med državami članicami EU pa cilj za leto 2030 za zdaj dosega le Estonija (15 %). Povprečna stopnja slabih dosežkov pri branju v EU je leta 2022 dosegla 26,2 %, prav tako močno nad ciljem 15 %, ki ga trenutno dosegata le Estonija in Irska. Podobno kot pri matematiki je tudi pri bralni pismenosti razlika med najmanj in najbolj uspešnimi državami članicami EU velika (do skoraj 50 %). To kaže na to, da se je uspešnost vidno poslabšala, pri čemer je bil trend pri branju negativen že med letoma 2012 in 2018, med letoma 2018 in 2022 pa se je še bolj utrdil. Zanimivo, da je v vseh državah, razen na Cipru in v Sloveniji, upad uspešnosti med letoma 2018 in 2022 večji pri matematiki kot pri branju. Pri naravoslovni pismenosti je za EU stopnja slabših dosežkov nekoliko nižja kot na prvih dveh, in

35 PISA je Program mednarodnega ocenjevanja učencev in učenk, ki ga izvaja OECD. V okviru raziskave PISA se meri sposobnost 15-letnikov, da uporabijo svoje znanje in spretnosti iz branja, matematike in naravoslovja za reševanje življenjskih izzivov. Več na: <https://www.oecd.org/publication/pisa-2022-results/>

36 Glej poglavje 2.3.

sicer 24,2 %, kar pa je še vedno nad ciljem 15 %. Ponovno trenutno samo Estonija dosegla cilj EU za leto 2030, in sicer z 10,1 % (Evropska komisija, 2024a, str. 11–15).

Slovenija je v zgornji tretjini uspešnih držav članic EU pri matematični in naravoslovni pismenosti, medtem ko je bralna pismenost upadla na komaj malenkost nad povprečjem EU. Slabši dosežki so se od leta 2018 povečali na vseh treh področjih, vendar ostajajo pod ravni povprečja EU. Pozitiven trend v deležu učencev s slabimi dosežki pri matematiki in branju med letoma 2012 in 2018 se je leta 2022 obrnil, saj se je delež slabših dosežkov ponovno povečal na obeh področjih. Medtem ko se je delež od leta 2012 povečeval na področju naravoslovja, pa ostaja med najnižjimi deleži v državah EU (Evropska komisija, 2024a, str. 98). V primerjavi vseh treh področij raziskave PISA raziskovalci s Pedagoškega inštituta (2023, str. 65) ugotavljajo, da so rezultati pri naravoslovni pismenosti še vedno najvišji, opazen pa je najmanjši upad med povprečnimi dosežki glede na povprečne dosežke iz raziskave leta 2018. Ne glede na to se Slovenija uvršča med države z negativnimi trendi pri vseh treh področjih, pri matematični pismenosti celo s pospešenim negativnim trendom (Pedagoški inštitut, 2023, str. 65–66).

Med cilji EU na področju izobraževanja so tudi, skladno s Strateškim okvirom EU za izobraževanje, doseganje ravni terciarne izobrazbe, zgodnje opuščanje izobraževanja in delež diplomantov poklicnega izobraževanja in usposabljanja z izkušnjami z učenjem ob delu. Vse več mladih Evropejcev dosega raven terciarne izobrazbe, povprečno število tistih, ki zgodaj opustijo izobraževanje, se zmanjšuje, skoraj dve tretjini nedavnih diplomantov poklicnega izobraževanja in usposabljanja pa imata izkušnje z učenjem ob delu. To so pozitivni trendi, ki jih osvetljuje letno poročilo z nazivom »Pregled izobraževanja in usposabljanja v EU« (angl. *Education and Training Monitor – ET Monitor*), ki ga izdaja EK (Evropska komisija, 2023, str. 4–6). Letna publikacija EK analizira razvoj sistemov izobraževanja in usposabljanja v EU ter poroča o napredku pri doseganju skupno dogovorjenih ciljev na ravni EU, kot so dogovorjeni s Strateškim okvirom EU za izobraževanje. Letni pregled za leto 2023 kaže tudi določene izzive, npr. že omenjeni padec nizkih dosežkov pri osnovnih spretnostih (matematična, bralna in naravoslovna pismenost), razširjeno neenakost pri dostopu do izobraževanja in pri uspešnosti v izobraževanju, razlike med spoloma pri doseganju terciarne izobrazbe ter pomanjkanje žensk v t. i. disciplinah STEM (ang. *Science, Technology, Engineering and Mathematics* – znanost, tehnologija, inženirstvo in matematika). Izdaja poročila za leto 2023³⁷ se sicer osredotoča

37 V času pisanja tega prispevka poročilo za leto 2024 še ni bilo objavljeno.

na pomanjkanje učiteljev v Evropi in različna prizadevanja za povečanje privlačnosti učiteljskega poklica. Pomanjkanje učiteljev namreč vzbuja vse večjo skrb, v nekaterih državah pa se pričakuje, da se bo zaradi staranja učiteljske populacije še poslabšalo (Evropska komisija, 2023, str. 4). Na temo pomanjkanja učiteljev redno razpravljajo tudi ministri in ministrice v okviru Sveta ministrov na ravni EU,³⁸ maja 2023 pa so pozvali EK preučitvi in predložitvi predloga za evropsko leto učiteljev.³⁹ V političnih usmeritvah nove EK za obdobje 2024–2029 je načrt, da bi se oblikoval Program EU za učitelje za izboljšanje njihovih delovnih pogojev, usposabljanja in poklicnih možnosti.⁴⁰

3.2 Vpliv in učinki programov EU s področja izobraževanja

Ko analiziramo vpliv in učinke EU, ne moremo mimo programov EU,⁴¹ s področja izobraževanja je to predvsem program Erasmus+, pomembne učinke pa ima tudi program Evropska solidarnostna enota (Mayr in Bizjak, 2020). Različne raziskave in študije kažejo številne pozitivne učinke, ki jih skozi leta ugotavljajo pri posameznikih in institucijah, ki sodelujejo v projektih programa Erasmus+. Ti se nanašajo na krepitev medsebojnega sodelovanja v kolektivih, uvajanje novosti v izobraževalne prakse in povečanje prepoznavnosti institucij v okolju. Pozitiven je prav tako vpliv na vse učeče se, saj ti krepijo svoje osebne, jezikovne in strokovne kompetence ter postajajo strpnejši in bolj odprti ter samozavestni posamezniki (Stanovnik Perčič, 2020, str. 173–178; Zavašnik idr., 2020; Zavašnik idr., 2024, str. 13–19).

Po podatkih CMEPIUS je bilo v okviru zadevnega programa v obdobju 2014–2020 razdeljenih nekaj več kot 118 milijonov EUR v Sloveniji. Polovica teh sredstev je bila namenjena terciarnemu, tj. visokošolskemu in višješolskemu izobraževanju. Največja rast sredstev v tem obdobju se je zgodila za sektor splošnega šolskega izobraževanja, kjer so se sredstva v razpisnem letu 2020 skoraj petkrat povečala v primerjavi z letom 2014. Najboljšo porabo sredstev je imelo področje splošnega izobraževanja odraslih, ki je doseglo 96-odstotno porabo sredstev. Skupna izkoriščenost sredstev je bila 90 %.

38 Več na: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/eys/2023/03/07/>

39 Glej točko 22. Resolucije Sveta o Evropskem izobraževalnem prostoru: Vizija do leta 2025 in pozneje. *Uradni list*, 2023/C 185/08. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023G0526\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023G0526(01))

40 Evropska komisija. (2024b). *Mission letter for Roxana Minzatu*. https://commission.europa.eu/document/download/27ac73de-6b5c-430d-8504-a76b634d5f2d_en?filename=Mission%20letter%20-%20MINZATU.pdf

41 Glej poglavje 2.3.

Z vidika mobilnosti, ki predstavlja največji del programa Erasmus+, je bilo v obdobju 2014–2020 izvedenih nekaj več kot 33 tisoč mobilnosti, od tega okvirno 22 tisoč mobilnosti učečih se. Države, kjer so učenci izvedli največ usposabljanj in izobraževanj, so Španija, Nemčija, Portugalska in Avstrija. Pri osebju sta med najpogostejšimi ciljnimi državami poleg omenjenih tudi Hrvaška in Velika Britanija (CMEPIUS, 2024). Od leta 2014 pa do danes je po zadnjih podatkih EK vključenost slovenskih organizacij prinesla za skoraj 300 milijonov EUR.⁴² Ti podatki so na voljo prek portala »Erasmus+ nadzorna plošča« (angl. »Erasmus+ Public Dashboard«), ki omogoča vizualizacijo podatkov programa Erasmus+. ⁴³

V Nacionalnem poročilu Erasmus+ za šolski sektor (Zavašnik idr., 2024, str. 13–19) je ocena vpliva projektov na izobraževalni sistem in vzgojno-izobraževalne zavode, kjer so sodelujoči zaposleni, pokazala, da se strokovni delavci iz osnovnih in srednjih šol, podobno pa velja tudi za vrtce, strinjajo, da so projekti Erasmus+ zelo vpeti v delovanje osnovnih in srednjih šol, na katerih so zaposleni, cilji projektov Erasmus+ pa so tudi vključeni v letni delovni načrt vzgojno-izobraževalnih zavodov. V povprečju tudi strokovni delavci, zaposleni na osnovnih in srednjih šolah, prav tako pa podobno v vrtcih, ocenjujejo, da projekti Erasmus+ pozitivno vplivajo na različna področja dela v zavodih, kjer so zaposleni, najbolj pozitivno dolgoročno vplivajo na profesionalno sodelovanje, manj pa na sodelovanje z drugimi vzgojno-izobraževalnimi zavodi v Sloveniji. Najdolgoročnejši vpliv strokovni delavci pripisujejo uporabi raznolikih oblik in metod poučevanja. Kar se tiče učinkov na učence in dijake, pa strokovni delavci iz osnovnih in srednjih šol v raziskavi ocenjujejo, da projekti Erasmus+ na učence in dijake pozitivno dolgoročno vplivajo z vidika ozaveščenosti in poznavanja različnih kultur, sporazumevalne zmožnosti v maternem jeziku učencev in dijakov pa ocenjujejo kot področje, na katero projekti Erasmus+ le kratkoročno pozitivno vplivajo. Prav tako v povprečju strokovni delavci iz osnovnih in srednjih šol ocenjujejo, da projekti Erasmus+ pozitivno vplivajo na nacionalni sistem vzgoje in izobraževanja, predvsem na profesionalni razvoj strokovnih delavcev, podpora nacionalnim politikam in nadgradnji nacionalnih politik pa ima le kratkotrajen učinek (Zavašnik idr., 2024, str. 13–19).

42 Glej <https://webgate.ec.europa.eu/eacdashboard/sense/app/c553d9e9-c805-4f7a-90e4-103bd1658077/sheet/42a81cd6-257e-44c1-9106-944e4713c9c7/state/analysis>

43 Več na: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/resources-and-tools/factsheets-statistics-evaluations/statistics/data-visualisations>

3.3 Ekonomski učinki

Za konec tega poglavja velja še na kratko omeniti ekonomske učinke politike izobraževanja na ravni EU. Hanushek in Woessmann (2020, str. 225–227) v svojem prispevku analizirata in kvantificirata ekonomske koristi izboljšav v izobraževanju, ki so zajete v ciljih EU s področja izobraževanja. Ugotavljata, da povečanje dosežkov učencev in učenk za 25 točk v okviru raziskave PISA po celotni EU doda 71 milijard EUR v sedanji vrednosti k BDP EU v primerjavi s trenutnim stanjem. Nasprotno pa ima bolj omejen cilj EU, da se delež učencev in učenk z nizkimi dosežki zmanjša na 15 odstotkov po posameznih državah, učinek le pet milijard EUR. Analizirata tudi scenarij vpliva osipništva na raven izobraževalnih dosežkov, pri čemer ugotovita, da povprečno povečanje izobrazbe za potencialne osipnike za približno eno leto vpliva na toliko učencev in učenk, kolikor je trenutno zgodnjih osipnikov, kar precej presega cilj EU na podlagi Strateškega okvira EU za izobraževanje. Podatki o številu zgodnjih osipnikov kažejo, da bi gospodarski dobiček od takšne reforme znašal sedem milijard EUR. To je enakovredno približno tretjini trenutnega BDP EU (Hanushek in Woessmann, 2020, str. 233–235).

4 Slovensko predsedovanje Svetu EU – primer dobre prakse vpliva in učinkov EU?

Čas predsedovanja Svetu EU je rotirajoče šestmesečno vodenje in usklajevanje srečanj in zasedanj na ravni EU na različnih ravneh, prav tako pa tudi določanje prioritet in zastopanost v imenu Sveta EU. Slovenija je tovrstno vlogo opravila drugič, in sicer v drugi polovici leta 2021. Na področju izobraževanja si je Slovenija zadala program,⁴⁴ ki je temeljil na štirih stebrih: opredelitev nove vizije znanja, izobraževanja in raziskav, umestitev digitalne preobrazbe, vključno z umetno inteligenco, spodbuditev vključujočega upravljanja evropskega izobraževalnega in raziskovalnega prostora ter pospešitev zelenega prehoda.

V tem pogledu je bila posebna pozornost namenjena prenovi evropskega programa izobraževanja odraslih, s poudarkom na spodbujanju vseživljenjskega učenja in z namenom ustvariti celostne, kakovostne in vključujoče sisteme izobraževanja odraslih. Vpliv in učinek prenovljenega evropskega programa izobraževanja odraslih bom na kratko analiziral tu, čeprav si posebno pozornost zasluži tudi dosežen dogovor glede upravljalvske strukture

⁴⁴ Program predsedstva Slovenije Svetu EU 2021: <https://wayback.archive-it.org/12090/20220122082528/https://slovenian-presidency.consilium.europa.eu/media/5drjwsl/programme-sl-presidency-sl.pdf>

za uresničitev evropskega izobraževalnega prostora, ki temelji na prvič usklajeni resoluciji Sveta v ta namen s popisom vseh ključnih akterjev in njihovih vlog.⁴⁵ A prenovljeni evropski program za izobraževanje odraslih za obdobje 2021–2030⁴⁶ si vseeno zasluži posebno mesto, saj ima tudi neposreden vpliv in učinke na nacionalno raven. Kot že uvodoma ugotavljata Milana in Mikulec (2022, str. 2), so v primerjavi s predhodnim evropskim programom iz leta 2011 pomembne spremembe,⁴⁷ npr. poudarek na vseživljenjskem učenju za vse ljudi, za kar je potreben celostni pristop, za razliko od bolj usmerjenega gospodarskega in družbenega osredotočenja v prejšnjem evropskem programu za izobraževanje odraslih. Vpliv rotirajočega predsedstva Svetu EU ima pri tem pomembno vlogo, kot tudi ustrezna politična mobilizacija (Milana in Mikulec, 2023), ki je bila v primeru novega evropskega programa izobraževanja odraslih celostno gledano velika.

Kot npr. trdita Milana in Klatt (2019), se je v sektorju izobraževanja odraslih politična avtoriteta z EK na Svet EU prenesla že leta 2011, ko je bil sprejet prvi evropski program izobraževanja odraslih. S tem je ta sektor izobraževanja dobil nove obrise kot politični podsistem na ravni EU, ki vključuje različne akterje z različnih ravni, npr. uradnike in osebe tako z ravni EU kot tudi nacionalne ravni, tudi organizacije civilne družbe, ki imajo trdna prepričanja o izobraževanju odraslih in ki jih želijo uresničiti ter prenesti v dejansko (javno) politiko (Milana in Mikulec, 2023, str. 2–3). Pri tem je imel pomembno vlogo tudi Odbor za izobraževanje pri Svetu EU, saj je od julija do oktobra 2021 večkrat obravnaval različne osnutke novega evropskega programa za izobraževanje odraslih, ki so ga potem novembra tega leta soglasno sprejeli ministri in ministrice za izobraževanje iz vseh držav članic EU. To potrjuje, tako Milana in Mikulec (2022, str. 21), da niti institucije niti države članice EU niso popolnoma neodvisni akterji, kot pomembna pa se izpostavlja t. i. notranja specializacija (npr. namenske sestave pri Svetu EU ali ministrski oddelki na ravni držav), da bi lahko vplivali na vsebinsko področje (Sabatier in Weible, 2007) določene politike EU. Slovensko predsedstvo Svetu EU se je tako odločilo za okrepljen socialni dialog, da bi zagotovilo »glas« strokovnjakom in oblikovalcem politik. Obstoje skupnih interesov med različnimi akterji je torej privedel do prenovljenega evropskega programa o izobraževanju odraslih, ki je nato dosegel soglasje tudi med ministri in ministricami za izobraževanje iz vseh držav

45 Resolucija Sveta o upravljaljski strukturi strateškega okvira za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju pri uresničevanju evropskega izobraževalnega prostora in širše (2021–2030). *Uradni list* 2021/C 497/01. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G1210\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G1210(01))

46 Resolucija Sveta o novem evropskem programu za izobraževanje odraslih 2021–2030. *Uradni list* 2021/C 504/02. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G1214\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G1214(01))

47 Krašovec in Mikulec (2017) govorita celo o »potrženju« predhodnega programa izobraževanja odraslih.

članic EU, ki se na ravni EU sestajajo v okviru Sveta EU. Še več, poudarek na vseživljenjskem učenju je bil navdih tudi za področje športa, saj so prav tako v času slovenskega predsedstva Svetu EU v drugi polovici leta 2021 ministri in ministrice, pristojni za šport, sprejeli Sklepe Sveta o vseživljenjski telesni dejavnosti.⁴⁸

5 Zaključek

Vse od oblikovanja Odbora za izobraževanje pri Svetu EU leta 1974 pa do danes je bilo veliko storjenega na področju izobraževanja na ravni EU. Ne samo program Erasmus+, ki od leta 1987 omogoča vedno večjemu številu ljudi v EU čezmejno učno izkušnjo, temveč tudi druge pobude in ukrepi so vplivali, tudi učinkovali, na nacionalne sisteme izobraževanja. Vpliv in učinki EU na področju izobraževanja vseeno ostajajo mnogokrat podcenjeni (ali pa manj vidni), saj EU nima pristojnosti sprejemanja zavezujočih odločitev, ki bi jih države članice EU morale izvajati na nacionalni ravni. A na ravni EU se že 50 let sprejema vrsta dokumentov in odločitev, ki imajo moč »mehkega prava« oz. »mehke zakonodaje« in lahko razvojno vplivajo na izboljšanje nacionalnih sistemov izobraževanja, z osrednjo vlogo EK in pa tudi Sveta EU, predvsem njegovega pripravljalnega telesa Odbora za izobraževanje, pri oblikovanju in sprejemanju politike EU na področju izobraževanja. Poleg že omenjenega programa Erasmus+, ki je prispeval tudi k obogatitvi politik izobraževanja na nacionalni ravni, velja namreč omeniti še prizadevanja za učenje in poučevanje več jezikov, (avtomatsko) vzajemno priznavanje diplom in drugih kvalifikacij, krepitev digitalnega izobraževanja in digitalnih kompetenc, tudi okvir Europass, pa oblikovanje različnih strateških partnerstev, npr. zavezništva evropskih univerz in *učiteljske akademije* Erasmus+, ter ne nazadnje tudi vizijo uresničitve evropskega izobraževalnega prostora, ki ostaja najambicioznejša pobuda na ravni EU na področju izobraževanja. Zato velja na nacionalni ravni nameniti še več pozornosti temam na ravni EU, tudi ko gre za pripravo nacionalnih strateških dokumentov, kot je nov nacionalni program vzgoje in izobraževanja.

⁴⁸ Sklepi Sveta in predstavnikov vlad držav članic, ki so se sestali v okviru Sveta, o vseživljenjski telesni dejavnosti. *Uradni list* 2021/C 501 I/01. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021XG1213\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021XG1213(01))

6 Viri in literatura

- Alexiadou, N. (2014). Policy learning and Europeanisation in education: The governance of a field and the transfer of knowledge. V A. Nordin in D. Sundberg (ur.), *Transnational Policy Flows in European Education: The Making and Governing of Knowledge in the Education Policy Field* (str. 123–140). Symposium Books.
- Cmepius. (2024). *Zaključeno programsko obdobje 2014–2020*. <https://www.cmepius.si/objave/zakljuceno-programsko-obdobje-2014-2020/>
- Draghi, M. (2024). The future of European competitiveness. September 2024. https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en#paragraph_47059
- Hanushek, Eric A., in Ludger Woessmann. (2015a). *The Knowledge Capital of Nations: Education and the Economics of Growth*. Cambridge, MIT Press. <https://chooser.crossref.org/?doi=10.7551%2Fmitpress%2F9780262029179.001.0001>
- Hanushek, E. A., in Woessmann, L. (2020). A quantitative look at the economic impact of the European Union's educational goals. *Education Economics*, 28(3), 225–244. <https://doi.org/10.1080/09645292.2020.1719980>
- Evropska komisija. (2017). *Sporočilo EK – Krepitev evropske identitete s pomočjo izobraževanja in kulture Prispevek Evropske komisije k srečanju voditeljev v Göteborgu*, 17. november 2017. COM/2017/0673 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=celex%3A52017DC0673>
- Evropska komisija. (2023). *Education and Training Monitor 2023. Comparative report*. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2d4c4524-8e68-11ee-8aa6-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-297481971>
- Evropska komisija. (2024a). *The twin challenge of equity and excellence in basic skills in the EU: An EU comparative analysis of the PISA 2022 results*. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d9d9adad-c71b-11ee-95d9-01aa75ed71a1/language-en>
- Evropska komisija. (2024b). Mission letter for Roxana Minzatu. https://commission.europa.eu/document/download/27ac73de-6b5c-430d-8504-a76b634d5f2d_en?filename=Mission%20letter%20-%20MINZATU.pdf
- Evropski steber socialnih pravic. (2017). *Sporočilo EK – Vzpostavitev evropskega stebra socialnih pravic*. SWD(2017) 200 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC0250>
- Evropski svet. (2017). *Sklepi z dne 14. decembra 2017*, EUCO 19/1/17 REV 1. <https://www.consilium.europa.eu/media/32204/14-final-conclusions-rev1-en.pdf>
- Klatt, M. (2014). Understanding the European Union and its political power. V M. Milana in J. Holford (ur.), *Adult education policy and the European Union. Theoretical and methodological perspectives* (str. 53–72). Sense Publishers.
- Jelenc Krašovec, S., in Mikulec, B. (2017). Vpliv evropeizacije izobraževanja na potrženje in poblagovljenje politike in prakse izobraževanja odraslih v Sloveniji. *Andragoška spoznanja*, 23, 67–85. https://www.researchgate.net/publication/322307321_Vpliv_evropeizacije_izobrazevanja_na_potrzenje_in_poblagovljenje_politike_in_prakse_izobrazevanja_odraslih_v_Sloveniji

- Láncos, P. L., Xanthoulis, N., in Jiménez, L. A., (ur.) (2023). *The Legal Effects of EU Soft Law: Theory, Language and Sectoral Insights*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Letta, E. (2024). *Much more than a market*. April 2024. <https://www.consilium.europa.eu/media/ny3j24sm/much-more-than-a-market-report-by-enrico-letta.pdf>
- Mayr, M., in Bizjak, T. (2020). *Beležimo učinke. Ključni izsledki raziskav učinkov programa Erasmus+: Mladi v akciji*. Elektronska izdaja: <https://www.researchyouth.net/wp-content/uploads/2023/07/RAY-FINAL-splet-one-pager.pdf>
- Milana, M., in Mikulec, B. (2023). Setting the new European agenda for adult learning 2021–2030: Political mobilisation and the influence of advocacy coalitions. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*, 14(2). <https://doi.org/10.3384/rela.2000-7426.4637>
- Nóvoa, A. (2010). Governing without governing. The formation of a European educational space. V M. W. Apple, S. J. Ball in L. A. Gandin (ur.), *The Routledge international handbook of the sociology of education* (str. 264–273). Routledge.
- Pedagoški inštitut. (2023). *Program mednarodne primerjave dosežkov učenc in učenk PISA 2022 – Nacionalno poročilo s primeri nalog iz matematike*. Pedagoški inštitut. <https://www.pei.si/raziskovalna-dejavnost/mednarodne-raziskave/pisa/pisa-2021-pisa-2022/>
- Pogodba o EU. (2007). Prečiščena različica Pogodbe o Evropski uniji. *Uradni list* C 326, 26/10/2012 str. 0001 – 0390. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012M/TXT>
- Pogodba o delovanju EU. (2007). Prečiščena različica Pogodbe o delovanju Evropske unije. *Uradni list*, C 326, 26/10/2012 str. 0001 – 0390. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT>
- Priporočilo Sveta z dne 23. novembra 2023 o izboljšanju zagotavljanja digitalnih spretnosti in kompetenc v izobraževanju in usposabljanju. ST/15740/2023/INIT. *Uradni list* C, C/2024/1030. <https://eur-lex.europa.eu/eli/C/2024/1030/oj>
- Priporočilo Sveta z dne 23. novembra 2023 o ključnih omogočitvenih dejavnikih uspešnega digitalnega izobraževanja in usposabljanja. *Uradni list*, C, C/2024/1115. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=OJ:C_202401115
- Resolucija ministrov za izobraževanje, ki so se sestali v okviru Sveta, 6. junija 1974, glede sodelovanja na področju izobraževanja. *Uradni list*, C 098, 20. 8. 1974 P. 0002 – 0002. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX%3A41974X0820%3AEN%3AHTML>
- Resolucija Sveta o Evropskem izobraževalnem prostoru: Vizija do leta 2025 in pozneje. *Uradni list*, 2023/C 185/08. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023G0526\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023G0526(01))
- Resolucija Sveta o upravljalovski strukturističnega okvira za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju pri uresničevanju evropskega izobraževalnega prostora in širše (2021–2030). *Uradni list*, 2021/C 497/01. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G1210\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G1210(01))
- Resolucija Sveta o novem evropskem programu za izobraževanje odraslih 2021–2030. *Uradni list*, 2021/C 504/02. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G1214\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G1214(01))

- Rasmussen, P. (2014). Adult learning policy in the European commission. V M. Milana in J. Holford (ur.), *Adult education policy and the European Union. Theoretical and methodological perspectives* (str. 17–34). Sense Publishers.
- Sklep (EU) 2022/2481 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. decembra 2022 o vzpostavitvi programa politike Digitalno desetletje do leta 2030. PE/50/2022/REV/1. *Uradni list*, L 323, 19. 12. 2022, str. 4–26. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=celex%3A32022D2481>
- Svet EU. (2018). *Sklepi Sveta o prizadevanjih za uresničitev vizije evropskega izobraževalnega prostora*, ST/9012/2018/INIT, IOC195, 7.6.2018, str. 7–12. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:52018XG0607\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:52018XG0607(01))
- Svet EU. (2021). Resolucija Sveta o strateškem okviru za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju pri uresničevanju evropskega izobraževalnega prostora in širše (2021–2030), *Uradni list*, 2021/C 66/01, 26. 2. 2021. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G0226\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G0226(01))
- Svet EU. (2021). Sklepi Sveta in predstavnikov vlad držav članic, ki so se sestali v okviru Sveta, o vseživljenjski telesni dejavnosti. *Uradni list*, 2021/C 501 I/01, 13. 12. 2021. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021XG1213\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021XG1213(01))
- Stanovnik Perčič, A. (2020). Vpliv mednarodnega sodelovanja na profesionalni razvoj izobraževalcev odraslih. VI. Žagar Žnidaršič in A. Mlekuž (ur.), *Raziskovanje v vzgoji in izobraževanju: mednarodni vidiki vzgoje in izobraževanja* (str. 173–178). <https://www.pei.si/ISBN/978-961-270-324-0/978-961-270-324-0.173-178.pdf>
- Uredba (EU) št. 375/2014 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 3. aprila 2014 o ustanovitvi Evropske prostovoljske enote za humanitarno pomoč. *Uradni list*, L 122, 24. 4. 2014, str. 1–17. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014R0375>
- Uredba (EU) 2021/817 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. maja 2021 o vzpostavitvi programa Erasmus+, programa Unije za izobraževanje in usposabljanje, mladino ter šport, PE/32/2021/INIT, *Uradni list*, L 189, 28. 5. 2021, str. 1–33. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/817/>
- Uredba EU (EU) 2021/888 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. maja 2021 o vzpostavitvi programa Evropska solidarnostna enota. PE/30/2021/INIT, *Uradni list*, L 202, 8. 6. 2021, str. 32–54. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021R0888>

- Zadeva C-322/88. (1989). *Grimaldi*. ECLI:EU:C:1989:646. <https://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-322/88>
- Zavašnik, M., Lenc, A., Slapšak, U., in Šraj, U. (2020). *Vodenje in učinki mednarodnega sodelovanja kot aktivnosti profesionalnega razvoja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju*. Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja. https://www.cmepius.si/wp-content/uploads/2024/05/Nacionalno_porocilo_Erasmus_Solski_sektor_final.pdf
- Zavašnik, M., Brejc, M. in Mlekuž, A. (2024). *Nacionalno poročilo Erasmus+ za šolski sektor*. Ljubljana. <http://www.scs.si/files/2024/05/4.-POROCILO-ERASMUS-SOLSKI-SEKTOR-SL-L-2024.pdf>